

ФОНТАНИ В АРХІТЕКТУРНОМУ ЛАНДШАФТІ ЄЛИСАВЕТГРАДА – ЗІНОВ'ЄВСЬКА – КІРОВОГРАДА – КРОПИВНИЦЬКОГО (1893–2018)

Подається опис результатів історико-архітектурного аналізу функціонування фонтанів як архітектурних споруд у Єлисаветграді – Зінов'євську – Кірово – Кіровограді – Кропивницькому, визначається роль і місце фонтанів в архітектурному ландшафті нашого міста, окреслюються тенденції їх формоутворення в кінці ХІХ – першому двадцятиріччі ХХІ століття.

Ключові слова: *антропология міста, міське середовище, архітектурний ландшафт, фонтан, формоутворення фонтанів.*

The author presents a description of the results of historical and architectural analysis of the functioning of fountains as architectural constructions in Yelisavetgrad - Zinovievsk – Kirovo – Kirovograd – Kropivnytsky. The author has defined the role and place of fountains in the architectural landscape of our city. He has formulated the tendencies of shaping fountains in the late nineteenth - first twenty years of the twenty-first century.

Key words: *city anthropology, urban environment, architectural landscape, fountain, formation of fountains.*

Постановка проблеми. Міське середовище визначає структуру побуту сучасного містянина, формує особливий спосіб життя. Однак міський ландшафт у сучасній історіографії не завжди береться до уваги істориками й етнографами. Натомість дослідження соціологів підтверджують, що людина вибудовує своє перебування в місті, прив'язуючись до певних ділянок міської території або певних елементів планувальної структури. Отже, антропология міста передбачає детальне вивчення предметно-просторового середовища через призму його сприйняття самими мешканцями [1, с. 7–8].

Одним із важливих, але недостатньо сьогодні досліджених компонентів міського архітектурного ландшафту, є *фонтан*. У довідковій науковій літературі існують такі основні визначення цього об'єкта: 1) фонтан – це струмінь води, який б'є вгору або витікає під тиском, а також спеціальний прилад, що забезпечує викидання води, і споруда, що його обрамляє [12, с. 616]; 2) фонтан (*лат. – джерело*) – споруда із струмком води, що витікає під природним або штучним тиском. Краса струмів води, що підіймаються вгору або падають донизу, зазвичай збагачується пластичними формами, скульптурними композиціями, а також підсвічуванням у вечірній час. Обрамлення відзначалося стильовою спрямованістю архітектури різних народів і часів [13].

Сучасні фонтани, як стверджує Л. Обуховська, – це оазис краси і гармонії. За допомогою води, каменю, музики і світла архітектори перетворюють звичайні вулиці на справжні витвори мистецтва. Фонтани витончено змахують крилами, як білий лебідь, розповідають історії і співають оди кохання, виблискують всіма барвами веселки і заспокоюють. Фонтан – ідеальний композиційний центр будь-

якого архітектурно-дизайнерського проекту. Останнім часом фонтан стає улюбленим місцем відпочинку людей, здійснюючи заспокійливий вплив на слух, зір і психіку. У будь-яку пору року вода створює певний настрій і атмосферу, покращує мікроклімат і підвищує комфортність зон відпочинку як у відкритому середовищі парків, так і в рекреаційно-розважальних закладах [8].

Еволюція фонтанів стосується тематики, композиції, образно-емоційної виразності, характеру розташування і використання, а також застосування сучасних технологій. Сьогодні все це інтегрується у різноманітні форм і образів фонтанів – об'єктів, що мають як інженерно-технологічний, так і образотворчий аспекти, виводячи їх на якісно новий рівень дизайну. Усе це вимагає нового, ширшого підходу до питання створення фонтанів. Із цією метою необхідна подальша робота щодо аналізу історичної спадщини цих своєрідних архітектурних об'єктів міського ландшафту й узагальнення накопиченого досвіду [8].

Фонтани – не нова в науці тема. Технологічні засади та історичні аспекти розвитку фонтанів розглянув П. Спишнов у 1950 році. Дисертаційне дослідження «Малые архитектурные формы внешнего благоустройства для городов Украинской ССР» здійснив у 1954 році В. Свідерський, розробивши першу класифікацію малих архітектурних форм (у 1980-х він її розширив). Спрощену класифікацію фонтанів пропонують у своїх роботах Н. Ганкіна і В. Кучерявий. Проте всі ці класифікації лишаються неповними, оскільки з появою нових технологій з'явилися і нові види фонтанів. Деякі популярні друковані видання й інтернет-ресурси здійснюють спроби класифікувати сучасні фонтани, але поза їх увагою лишається значний історичний пласт. Еволюції фонтанів приділяли увагу Г. Грубе і А. Кучмар [2], однак вони не торкалися питання їх формоутворення. Загальні положення щодо фонтанів сформулювала І. Рафальська [11]. Л. Обуховська [8] дослідила еволюцію фонтану, історичний розвиток його форми, існуючі класифікації, а також виявила певні типологічні ознаки, що дозволило скласти розгорнуту класифікацію фонтанів і окреслити тенденції їх формоутворення.

Історико-архітектурний аналіз функціонування фонтанів у Єлисаветграді – Зінов'євську – Кірово – Кіровограді – Кропивницькому ще не здійснювався, хоча певні спроби визначення їх ролі у предметно-просторовому середовищі міста та їх впливу на його сприйняття містянами простежуються в історико-краєзнавчих дослідженнях С. Шевченка, Ю. Матівоса, В. Поліщука, О. Степанової.

Метою цього дослідження є спроба визначити роль і місце фонтанів в архітектурному ландшафті нашого міста та окреслити тенденції їх формоутворення в кінці ХІХ – першому двадцятиріччі ХХІ століття.

Виклад основного матеріалу. Українські міста другої половини ХІХ – початку ХХ ст. розвивалися своїм особливим шляхом. Будівельна гарячка у містах України розпочалася трохи пізніше від інших регіонів Російської імперії, тому типовий міський ландшафт відрізнявся від міст не лише Західної Європи або США, але й великих міст імперії. Наприклад, збудовані у другій половині ХІХ ст. житлові будинки Харкова зберігали дрібний масштаб архітектурного членування,

дрібність будинкових деталей, що надавало забудові провінційного обличчя. На відміну від європейських міст, як стверджує Мирослав Борисенко, де вулиці мали суцільний фасад, у містах України зберігалися широкі незабудовані простори, площі, проїзди тощо. Будівлі нерідко розташовувалися на віддалі від магістралей. Територія між будинком та вулицею відгороджувалася, засаджувалася деревами та кущами. Між оселями часто зберігалися хаотичні розриви – пустирі, садки, балки тощо [1, с. 9].

Міста України в 1920-х – 30-х роках зберігали багато патріархальних рис, що сприяло гармонізації стосунків людини із оточуючим середовищем. Цьому сприяла значна кількість зелені, широкі вулиці, переважно пішохідні, відсутність інтенсивного руху та головне, малоповерхова забудова. Крім того, багато будинків, особливо у малих містах, де мешкала більшість населення, за своєю архітектурною композицією нагадували традиційне житло.

Специфічне відчуття простору, що запропонували громадськості на хвилі захоплення функціоналізмом українські архітектори-конструктивісти, суперечило усталеному образу міста. Незважаючи на масове захоплення цим напрямком, нові будинки, що зводилися окремо без дотримання ансамблевих принципів забудови, не змогли вписатися в існуюче архітектурне середовище. Реалізації конструктивістської утопії у межах «соцмістечок» завадили також економічні труднощі та трансформація естетичного ідеалу. Центр міста став відбитком у камені ідентичності сталінського режиму, що виражалось у гіпертрофованій величч та гігантоманії. Однак у своїх експериментах радянські архітектори вийшли за межі гармонії – головного принципу архітектури, тому центральна частина великого міста перестала сприйматися пересічним громадянином [6]. Водночас забудова невеликих міст та «другорядних» у тоталітарній культурі кварталів зберігала прийнятний масштаб, була насичена зеленню та різнобарвною гамою фасадів, дахів, декоративних елементів тощо. Малоповерхова забудова, мощені вулиці та велика кількість зелені створювали інтимне відчуття міста, кварталу, будинку, що є основою гармонійного розвитку урбанізованого середовища.

Саме таким – утопаючим у зелені – зустрів Кіровоград війну, майже таким же залишався ще двадцять років. Саме у цей період у місті спостерігався фонтанний бум, пік якого – кінець 40-х – середина 60-х років. Але про це – пізніше. А зараз спробуємо здійснити історико-архітектурний аналіз функціонування фонтанів у нашому місті.

Перший фонтан в Україні з'явився на Хрещатику у 1843 році, у Єлисаветграді ж це сталося лише через 50 років [10]. Це сталося одночасно з відкриттям міського водогону 17 травня 1893 року на Міському бульварі перед міською управою (нині площа Героїв Майдану). «Близько одинадцятої години служіння в Успенському соборі закінчилося і хресний хід на чолі з хоругвами і духовенством попрямував до фонтану. (...) Після закінчення молебня міський голова відкрив ключем фонтан і маса струменів вирвалася на волю, спадаючи міриадами алмазних блискіток, одночасно пущені були струмені з трьох розташованих поблизу бульвару пожежних кранів. Тріск води, що вихоплювалася з пожежних шлангів, звуки гімназійного оркестру, що виконував

«Боже Царя Бережи!», спів соборного хору – все злилося разом і посилювало торжество» (Олександр Пашутін. «Історичний нарис м. Єлисаветград») [9].

У кінці XIX та перші два десятиліття XX століття в місті було збудовано сім фонтанів у громадських місцях (усі вони – скульптурні в стилі модерн із елементами ренесансу):

- на бульварі перед міською управою (нині площа Героїв Майдану),
- перед жіночою гімназією (зараз педуніверситет),
- біля головного корпусу лікарні Червоного хреста на вулиці Костельній,
- на території торговельного комплексу «Пасаж» на вул. Великій Перспективній,
- на подвір'ї Громадського зібрання на вул. Дворцовій,
- на Дворцовому бульварі між вулицями Кавалерійською, Дворцовою та Бульварною;
- у парку в Робітничій слободі (Новомиколаївка).

У цей час з'являються фонтани і на подвір'ях приватних будинків елисаветградців.

Спорудження фонтанів у Єлисаветграді стало можливим завдяки будівництву водогону (1990–1893) [16], у функціонуванні якого значну роль відігравала водонапірна вежа, яка була розташована в районі вулиці Береславської (Єгорова) та Пашутінської (на місці сучасної пожежної частини). Вежу було зруйновано німецькими військами у січні 1944 року [7].

1922 року розпочинається новий період у розвитку архітектурного ландшафту нашого міста. З одного боку, це спричинено будівництвом та реконструкцією кількох промислових підприємств, а з другого – масовим і системним озелененням міста, яке набрало особливо потужних темпів у середині 30-х років. Усе це вплинуло і на форми фонтанів. Першим фонтаном, збудованим у руслі архітектурного стилю конструктивізму, був фонтан на території Зінов'євської районної електростанції, яку було здано в експлуатацію в 1930 році [7]. У середині 1930-х років було відкрито ще два фонтани у такому ж стилі: у сквері ім. В. Воровського на вул. В. Леніна та у сквері ім. Декабристів на розі вулиць К. Лібкнехта і Декабристів.

У 1936 році під час реконструкції території перед будівлею міськвиконкому (колишня міська дума) міський бульвар було повністю знищено, а на його місці влаштовано площу ім. С. Кірова, у центрі якої відкрито пам'ятник відомому більшовицькому діячеві, а по боках – два фонтани у стилі, що більше нагадував дореволюційний модерн із елементами неокласичного.

У довоєнні роки, як зазначає О. Степанова [14], було збудовано фонтан на бульварі ім. В. Леніна (майбутній парк ім. В. Леніна). Ймовірно, це був знаменитий хлопчик із лебедем.

Отже, всього у період із 1922 до 1945 року, за наявними даними, у місті було споруджено шість фонтанів. Відомостей про руйнування якогось із них у період німецько-радянської війни немає.

Як уже зазначалося, з другої половини 1940-х до кінця 1960-х років у Кіровограді, як і в інших містах країни, спостерігався справжній фонтанний бум. У це двадцятип'ятиріччя була побудована значна кількість фонтанів. Вони

розташовувалися не лише в парках і скверах, біля адміністративних будівель, але й на територіях крупних промислових підприємств, лікувальних установ. Усього мною спільно з активістами групи «Красзнавство: центральний регіон» [7] із використанням мапи Ю. Євстрат'єва було нараховано 25 споруджених у ці роки фонтанів:

- у парку ім. В. Леніна – 6;
- біля Будинку офіцерів на вул. Шевченка – 2;
- у сквері авіамістечка (Новомиколаївка) – 1;
- у каскадному сквері біля обласного суду – 2;
- у сквері на території заводу «Червона зірка» – на розі вулиць Київська та Орджонікідзе (Ельворті) – 1;
- на території міської лікарні № 1 на фортечних валах – 1;
- на території міської лікарні № 3 на вул. Леніна – 1;
- на території обласної лікарні (сучасна дитяча обласна лікарня) на вул. К. Лібкнехта (Преображенській) – 1;
- на території обласної психіатричної лікарні – 1;
- на території будинку відпочинку біля міського саду – 1;
- на території центрального ринку – 1;
- у сквері на розі вулиць К. Маркса і В. Леніна (на цьому місці нині – торговельний центр «Манхеттен») – 1;
- у старому центральному сквері на вул. К. Маркса (на місці Успенського собору) – 2;
- у новому центральному сквері на вул. К. Маркса – 2;
- у піонерському таборі «Сосновий бір» (Новомиколаївка) – 1;
- на території дошкільного навчального закладу № 22 на вул. Комарова – 1.

У цей період фонтани будувалися переважно у стилі пізнього класицизму з елементами модерну, нерідко із використанням елементів конструктивізму.

Протягом 1970-х – 1980-х років спорудження фонтанів тривало приблизно за тими ж напрямками, що і раніше, але можна говорити про урізноманітнення їх форм та першу спробу влаштування фонтану у природній водоймі. Усього було відкрито 15 фонтанів:

- у сквері біля Ленінського райкому КПУ (музичне училище) на вул. Уфимській (Маланюка) – 2;
- біля Кіровського райкому КПУ (відділ поліції) на вул. Жовтневої революції (Вокзальній) – 1;
- на території автобусного парку на вул. Аерофлотській – 1;
- біля профтехучилища № 8 на вул. Конєва – 1;
- біля дошкільного навчального закладу № 70 на вул. Яновського – 1;
- біля кінотеатру «Хроніка» на вул. Полтавській – 1;
- у парку ім. 50-річчя Жовтня (дендропарк) на ставку – 2;
- біля заводу «Друкмаш» на вул. Ровенське шосе (Героїв України) – 1;
- у парку ім. Пушкіна (Козачий острів) – 1;
- на річці Інгул у районі набережної (комплекс фонтанів) – 1;
- біля УТО «Кіровоград» на вул. К. Маркса – 1;
- на території авіаремонтного заводу (Новомиколаївка) – 1;

- біля дитячої поліклініки № 1 з боку вул. Леніна (Паученка) – 1.

У ці роки скульптурні елементи на фонтанах трапляються рідко, переважають струминні фонтани з широким застосуванням засобів конструктивізму (як правило, це – металеві декоративні конструкції).

Відомостей про будівництво в Кіровограді фонтанів у 1990-ті роки знайти не вдалося. Починаючи з 2001 року, таке будівництво поновлюється. Вперше фонтани відкриваються на території храмів, біля магазинів та відновлюється після майже сторічної перерви їх спорудження в приватних оселях. Усього мною виявлено 27 фонтанів у громадських місцях:

- на території Спасо-Преображенського собору – 3,
- на території Благовіщенського собору – 1,
- біля університету КІРУЕ (сьогодні – інститут «Україна») на площі Дружби народів – 1;
- на території ПРАТ «Кропивницький олійноекстракційний завод» на вул. Урожайній – 2;
- на території Дендропарку – 4,
- біля магазину «Візит» на вул. Вокзальній – 5,
- біля магазину «Візит» (сучасний «Файно маркет») на вул. Архангельській (Червоногвардійській) – 1,
- біля магазину «Копілка» на розі вулиць Соборна та Вел. Перспективна – 1,
- біля БК «Авіатор» на Новомиколаївці – 1,
- біля психоневрологічного інтернату на Кушівці – 1,
- «Наталка Полтавка» на вул. Дворцовій – 1,
- біля готелю «Марія» на вул. Комарова – 1,
- на території кафе «Колізей» на пров. Річковому – 1,
- на території кафе «Мурай» – 1,
- на території Льотної академії – 1,
- на території бізнес-центру «Єлисаветград» – 1,
- на території кафе «D.V.A. coffee» – 1.

Слід зазначити, що із цієї кількості фонтанів лише один («Наталка Полтавка») було побудовано за бюджетні кошти.

Також є інформація про спорудження кількох фонтанів у приватних оселях, але точну їх кількість установити не вдалося.

Цей період характеризується наявністю фонтанів різних форм і стилів. Виокремити певний провідний стиль важко. Більшість із них – це фонтани з декоративними чашами, з початку 2010-х років усе частіше будуються скульптурні фонтани та водоспади.

Отже, періодизацію спорудження фонтанів у нашому місті можна окреслити так:

I етап: 1893 р. – початок 1920-х рр.

II етап: 1922 р. – середина 1940-х рр.

III етап: друга половина 1940-х рр. – кінець 1960-х рр.

IV етап: 1970-ті рр. – кінець 1980-х рр.

V етап: 1991 р. – наші дні.

Стосовно питання про функції фонтанів варто навести думку Леоніда

Багацького: «Фонтани – то не лише гола естетика, вони мають і чисто практичну функцію. Ганна Дмитрян при лікарні святої Анни поставила їх більше для кондиціонування повітря в палатах, ніж для чогось іншого. Фонтан на Бульварі виконував ту ж функцію для міської думи. Наприкінці 60-х років минулого століття перед медсанчастиною № 4 «Червоної зірки» був скверик із фонтаном, що освіжав атмосферу в розміщеній поряд «термічці». Отже, варто додати трохи суворої фізики до ностальгійної лірики з товстими купідончиками, русалками, лебедями і т.д.» [7]. Гадаю, слід узяти до уваги ці слова, хоча, мені, далекому від фізики фахівцю, важко зрозуміти наскільки значним є вплив водних споруд на температуру повітря і рівень його вологості всередині розташованих поряд будівель. У будь-якому разі мені більш значущими видаються естетичні аспекти фонтанів. Саме вони найбільше впливають на формування і розвиток особистості тому безпосередньо пов'язані з виховною та психологічною функціями фонтанів.

Висновки. Загальна кількість фонтанів, споруджених у нашому місті протягом останніх 125 років, перевищує 80. Із них точно встановлено існування 80 фонтанів у громадських місцях і 3 на подвір'ях приватних будинків. Є також відомості, не підтверджені, на жаль, фотографічно або текстовим описом, про існування ще 5 фонтанів.

Переважна більшість фонтанів, споруджених у громадських місцях (45), – скульптурні, 27 – струминних, 8 – змішаних (струминних із елементами скульптурних), із яких 6 – водоспади.

Майже всі фонтани, крім одного, споруджені на штучних водоймах. Басейни 50 фонтанів – круглої форми, 16 – овальної, 6 – форми прямокутника, 1 – квадрата, 1 – восьмигранника, 2 – трапеції; 2 – п'ятикутної зірки, басейном одного фонтану є річка; а один фонтан зовсім не має басейну.

На першому і другому етапах усі фонтани були скульптурними. Перший етап характеризується використанням стилю «модерн», другий – застосуванням засобів стилю конструктивізму. Із кінця другого до середини третього етапу спостерігається масове спорудження скульптурних фонтанів переважно у стилі пізнього класицизму з елементами модерну, нерідко із використанням елементів конструктивізму. На четвертому етапі скульптурні елементи на фонтанах трапляються рідко, переважають струминні фонтани з широким застосуванням засобів конструктивізму (як правило, це – металеві декоративні конструкції). П'ятий етап характеризується наявністю фонтанів різних форм і стилів.

Із 53 фонтанів, побудованих до 1991 року, до наших днів збереглося 19, із яких функціонують 3.

Фонтани не лише прикрашають місто. Вони приносять людям естетичне задоволення, дарують радість. Мало хто може сказати, що не любить спостерігати за потоком води: за величними і елегантними струмами, за яскравими і пишними водоспадами.

У багатьох містах України, не кажучи вже про Європу, фонтани є також справжнім атракціоном для туристів. У нашому місті цінність фонтанів, зокрема і маркетингову, досить добре розуміють підприємці, хоча і не всі. Саме за їх кошти щороку відкриваються нові оригінальні водні споруди.

У більшості обласних центрів країни міські органи влади турбуються про

розвиток паркового господарства та фонтанів. На жаль, наше місто не входить до їх кола. Протягом останніх 27 років на його території за кошти обласного бюджету побудовано *два* фонтани та за кошти міського бюджету *один* відремонтовано. Це свідчить про брак розуміння важливості цього питання нашими депутатами та працівниками міськвиконкому.

Дуже хотілося б сподіватися, що ми доживемо до того часу, коли, вирішуючи які саме споруди малих архітектурних форм будувати: черговий торговий павільйон чи сучасний фонтан, наша міська влада обиратиме другий варіант.

Перший міський фонтан (із колекції В. Петракова)

Фонтан у сквері авіамістечка (із колекції Ю. Тютюшкіна)

Фонтан у каскадному сквері (із колекції Ю. Тютюшкіна)

Фонтан у парку ім. Леніна (із колекції Ю. Тютюшкіна)

Фонтани у громадських місцях (1893 – 2018)

№	Місце розташування та вид фонтану	Відомості про сучасний стан
1	Фонтан на бульварі перед міською управою (нині площа Героїв Майдану) – <i>скульптурний</i>	Не існує
2	Фонтан перед жіночою гімназією (нині педагогічний університет) – <i>скульптурний</i>	Не існує
3	Фонтан біля лікарні Св. Анни (міська лікарня № 2, пологовий будинок ім. Св. Анни) – <i>скульптурний</i>	Не функціонує
4	Фонтан на території торговельного комплексу «Пасаж» на вул. Великій Перспективній (сучасний готель «Київ») – <i>скульптурний</i>	Не існує
5	Фонтан на подвір'ї Громадського зібрання (БК ім. Жовтня) на вул. Дворцовій (Леніна) – <i>скульптурний</i>	Не існує
6	Фонтан на Дворцовому бульварі між вулицями Кавалерійською, Дворцовою та Бульварною – <i>скульптурний</i>	Не існує
7	Фонтан у парку ім. Я. Крючкова (колишній парк Ельворті) на Новомиколаївці – <i>скульптурний</i>	Не існує
8	Фонтан на території Зінов'євської (Кіровської) районної електростанції (сучасна Кіровоградська ТЕЦ) – <i>скульптурний</i>	Не функціонує
9	Фонтан на пл. Кірова (Героїв Майдану) праворуч від пам'ятника – <i>скульптурний</i>	Функціонує
10	Фонтан на пл. Кірова (Героїв Майдану) ліворуч від пам'ятника – <i>скульптурний</i>	Функціонує
11	Фонтан у Театральному сквері (сквер ім. В. Воровського) – <i>скульптурний</i>	Не існує
12	Фонтан у парку ім. В. Леніна (хлопчик із лебедем) – <i>скульптурний</i>	Не існує
13	Фонтан у сквері Декабристів (нині – площа ім. Б. Хмельницького) – <i>скульптурний</i>	Не існує
14	Фонтан у парку ім. В. Леніна на алеї (з боку вул. Леніна) – <i>скульптурний</i>	Функціонує
15	Фонтан у парку ім. В. Леніна на алеї (з боку вул. Фрунзе) – <i>скульптурний</i>	Не існує
16	Фонтан у парку ім. В. Леніна на майданчику (з боку вул. Фрунзе) – <i>скульптурний</i>	Не існує
17	Фонтан у парку ім. В. Леніна на майданчику (біля літнього театру) – <i>скульптурний</i>	Не існує
18	Фонтан у парку ім. В. Леніна (з боку пров. Училищного) – <i>скульптурний</i>	Не існує
19	Фонтан у парку ім. В. Леніна «Волго-донський канал» (перед пам'ятником Леніну) – <i>струминний</i>	Не існує
20	Фонтан біля Будинку офіцерів на вул. Шевченка (праворуч від пам'ятника Сталіну) – <i>скульптурний</i>	Не існує
21	Фонтан біля Будинку офіцерів на вул. Шевченка (ліворуч від пам'ятника Сталіну) – <i>скульптурний</i>	Не існує
22	Фонтан у сквері авіамістечка (Новомиколаївка) – <i>скульптурний</i>	Не функціонує
23	Фонтан у Каскадному сквері біля обласного суду на вул. Я. Томпа (В. Пермська) – <i>скульптурний</i>	Не існує
24	Фонтан у каскадному сквері біля обласного суду на вул. Я. Томпа (В. Пермська) – <i>скульптурний (каскадний водоспад)</i>	Не існує

25	Фонтан у сквері на території заводу «Червона зірка» – на розі вулиць Київська та Орджонікідзе (Ельворті) – <i>струминний</i>	Не існує
26	Фонтан на території міської лікарні № 1 на фортечних валах – <i>скульптурний</i>	Не існує
27	Фонтан на території міської лікарні № 3 на вул. Архітектора Паученка (Леніна) – <i>струминний</i>	Не функціонує
28	Фонтан на території обласної лікарні (сучасна дитяча обласна лікарня) на вул. К. Лібкнехта (Преображенській) – <i>скульптурний</i>	Не існує
29	Фонтан на території обласної психіатричної лікарні – <i>струминний</i>	Не існує
30	Фонтан на території будинку відпочинку біля міського саду – <i>скульптурний</i>	Не існує
31	Фонтан на території піонерського табору «Сосновий бір» (Новомиколаївка) – <i>скульптурний</i>	Не існує
32	Фонтан на території центрального ринку – <i>струминний</i>	Не існує
33	Фонтан у сквері на розі вулиць К. Маркса і В. Леніна (на цьому місці нині – торговельний центр «Манхеттен») – <i>скульптурний</i>	Не існує
34	Фонтан у старому центральному сквері на вул. К.Маркса (на місці Успенського собору) праворуч від пам'ятника Б. Хмельницькому – <i>скульптурний</i>	Не існує
35	Фонтан у старому центральному сквері на вул. К.Маркса (на місці Успенського собору) ліворуч від пам'ятника Б. Хмельницькому – <i>скульптурний</i>	Не існує
36	Фонтан у новому центральному сквері на вул. К.Маркса праворуч від пам'ятника Б. Хмельницькому – <i>скульптурний</i>	Не існує
37	Фонтан у новому центральному сквері на вул. К. Маркса ліворуч від пам'ятника Б. Хмельницькому – <i>скульптурний</i>	Не існує
38	Фонтан на території дошкільного навчального закладу № 22 на вул. Комарова – <i>струминний</i>	Не існує
39	Фонтан на території дошкільного навчального закладу № 70 на вул. Яновського – <i>струминний</i>	Не функціонує
40	Фонтан у сквері біля Ленінського райкому КПУ (музичне училище) на вул. Уфімській (Маланюка) – ліворуч від центральної алеї – <i>струминний</i>	Не функціонує
41	Фонтан у сквері біля Ленінського райкому КПУ (музичне училище) на вул. Уфімській (Маланюка) – праворуч від центральної алеї – <i>струминний</i>	Не функціонує
42	Фонтан у сквері біля Кіровського райкому КПУ (відділ поліції) на вул. Жовтневої революції (Вокзальній) – <i>струминний</i>	Не функціонує
43	Фонтан на території автобусного парку на вул. Аерофлотській – <i>струминний</i>	Не функціонує
44	Фонтан біля профтехучилища № 8 на вул. Конєва (Коваленка) – <i>струминний</i>	Не функціонує
45	Фонтан біля кінотеатру «Хроніка» на вул. Полтавській – <i>струминний</i>	Не існує
46	Фонтан у парку ім. 50-річчя Жовтня (Дендропарк) на ставку – з боку вул. Героїв Сталінграда (Героїв України) – <i>струминний</i>	Не функціонує
47	Фонтан у парку ім. 50-річчя Жовтня (Дендропарк) на алеї з боку просп. Правди (вул. Є. Тельнова) – <i>струминний із елементами скульптурного</i>	Не функціонує
48	Фонтан біля заводу «Друкмаш» на вул. Ровенське шосе (Героїв Сталінграда, Героїв України) – <i>струминний</i>	Не функціонує
49	Фонтан у парку ім. Пушкіна (Козачий острів) – <i>струминний</i>	Не

		функціонує
50	Фонтани на річці Інгул у районі набережної (комплекс фонтанів) – <i>струминний</i>	Не функціонує
51	Фонтан біля УТО «Кіровоград» (супермаркет «Сільпо») на вул. К. Маркса – <i>струминний</i>	Не існує
52	Фонтан на території авіаремонтного заводу (Новомиколаївка) – <i>струминний із елементами скульптурного</i>	Не існує
53	Фонтан «Пантери» біля дитячої поліклініки № 1 з боку вул. Леніна (Архітектора Паученка) – <i>струминний із елементами скульптурного</i>	Не функціонує
54	Фонтан на території Спасо-Преображен-ського собору (у сквері біля дзвіниці) – <i>струминний із елементами скульптурного (водоспад)</i>	Функціонує
55	Фонтан на території Спасо-Преображен-ського собору (на алеї у сквері) – <i>скульптурний</i>	Функціонує
56	Фонтан на території Спасо-Преображен-ського собору (на алеї біля паркану) – <i>скульптурний</i>	Функціонує
57	Фонтан на території Благовіщенського собору – <i>скульптурний</i>	Функціонує
58	Фонтан на території ПРАТ «Кропивницький олійноекстракційний завод» на вул. Урожайній (біля виробничого корпусу) – <i>скульптурний</i>	Функціонує
59	Фонтан на території ПРАТ «Кропивницький олійноекстракційний завод» на вул. Урожайній (у сквері перед офісом) – <i>скульптурний</i>	Функціонує
60	Фонтан біля магазину «Візит» на вул. Вокзальній (овальної форми) – <i>струминний із елементами скульптурного</i>	Функціонує
61	Фонтан біля магазину «Візит» на вул. Вокзальній (овальної форми) – <i>струминний із елементами скульптурного</i>	Функціонує
62	Фонтан біля магазину «Візит» на вул. Вок-зальній (круглої форми) – <i>струминний</i>	Функціонує
63	Фонтан біля магазину «Візит» на вул. Вок-зальній (круглої форми) – <i>струминний</i>	Функціонує
64	Фонтан біля магазину «Візит» на вул. Вокзальній («фонтан закоханих») – <i>скульптурний</i>	Функціонує
65	Фонтан біля інституту «Україна» (КІРУЕ) на площі Дружби народів – <i>скульптурний</i>	Не функціонує
66	Фонтан біля магазину «Файно» на вул. Архангельській – <i>струминний</i>	Функціонує
67	Фонтан біля магазину «Копілка» на розі вулиць Соборна та Велика Перспективна – <i>струминний</i>	Функціонує
68	Фонтан біля БК «Авіатор» на Новомиколаївці – <i>скульптурний</i>	Функціонує
69	Фонтан біля психоневрологічного інтернату на Кушівці – <i>скульптурний</i>	Функціонує
70	Фонтан «Наталка Полтавка» на вул. Дворцовій у районі Театральної площі – <i>струминний із елементами скульптурного (водоспад)</i>	Функціонує
71	Фонтан біля готелю «Марія» на вул. Комарова – <i>струминний</i>	Не функціонує
72	Фонтан на території кафе «Колізей» на пров. Річковому – <i>струминний із елементами скульптурного (водоспад)</i>	Функціонує
73	Фонтан на території кафе «Мурай» на вул. Преображенській – <i>струминний (водоспад)</i>	Функціонує
74	Фонтан у Дендропарку (колишній ім. 50-річчя Жовтня) на ставку – водоспад на скелі – <i>струминний</i>	Функціонує
75	Фонтан у Дендропарку (колишній ім. 50-річчя Жовтня) на ставку – <i>струминний</i>	Функціонує
76	Фонтан у Дендропарку (колишній ім. 50-річчя Жовтня) біля колеса огляду – <i>струминний</i>	Функціонує
77	Фонтан у Дендропарку (колишній ім. 50-річчя Жовтня) на центральній	Функціонує

	алеї – струминний	
78	Фонтан на території Льотної академії Національного авіаційного університету – скульптурний	Функціонує
79	Фонтан на території бізнес-центру «Єлисаветград» – струминний із елементами скульптурного (водоспад)	Функціонує
80	Фонтан на території кафе «D.V.A. coffee» – струминний із елементами скульптурного (водоспад)	Функціонує

Таблиця 2

Кількість фонтанів (1893 – 2018)

Етап	I	II	III	IV	V	Разом
	1893 – поч. 1920-х рр.	1922 р. – сер. 1940-х рр.	друга пол. 1940-х – кін. 1960-х рр.	1970 – кін. 1980-х рр.	1991 – наші дні	1893 – 2018
Споруджено фонтанів	7	6	25	15	27	80
Знищено або занедбано		2	15	11	18	46
Фонтани, що функціонували	7	11	21	25	30	

Таблиця 3

Види фонтанів (1893 – 2018)

Етап	I	II	III	IV	V	Разом
Скульптурні	7	6	19		10	42
Струминні			6	12	10	28
Струминні з елементами скульптурних				3	7	10
Разом	7	6	25	15	27	80

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борисенко М. Архітектурний ландшафт міст Радянської України (1920–1939 рр.) / Мирослав Борисенко // Етнічна історія народів Європи. – 2009. – Вип. 30. – С. 7–13.
2. Грубе Г.-Р. Путеводитель по архитектурным формам / Грубе Г.-Р., Кучмар А.; пер. с нем. М. Алешечкиной. – 2 изд. – М. : Стройиздат, 1995. – 216 с.
3. Державний архів Кіровоградської області (ДАКО), Ф. п. 429, оп. 9, спр. 163, арк. 125.
4. ДАКО. Ф. р.2299, оп.1, спр.18, арк. 79.
5. ДАКО. Ф. р.429, оп.9, спр.780, арк. 2.
6. Кецько О.Ю. Историко-градостроительный анализ развития г. Кировограда [Електронний ресурс] / О.Ю. Кецько // Обласна наукова універсальна бібліотека ім. Д.І. Чижевського. – Режим доступу: <http://library.kr.ua/elib/ketsko/kirovohrad.html/>.
7. Краєзнавство: Центральний регіон : відкрита група / адміністратор –

Віталій Неділько // Facebook [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/groups/107526739899150/>.

8. Обуховська Л.В. Форма фонтанів еволюція, класифікація, тенденції розвитку / Л.В. Обуховська // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство. Архітектура. – 2011. – № 2. – С. 60-68.

9. Пашутинъ А.Н. Историческій очеркъ г. Елисаветграда / А.Н.Пашутинъ. - Елисаветградъ : Лито-Типографія Бр. Шполянскихъ, 1897. – 311 с.

10. Поліщук В.В. Неатрибутоване місто / В.В. Поліщук. – Кропивницький : ФОП О.С. Ротар, 2016.-122 с.

11. Рафальська І.В. Фонтани як малі архітектурні форми / І.В. Рафальська // Актуальні проблеми дизайну в сучасному художньому просторі : Матер. Всеукр. студ. наук. конфер., м. Харків, 2005 р. / редкол. – ХДАДМ, 2005. – С. 62-63.

12. Словник української мови: в 11 томах / редкол. – Т. 10. – К. : АН УРСР, 1979. – С. 616.

13. Словопедія. Архітектура і монументальне мистецтво / [б.а.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovopedia.org.ua/44/53412/299312.htm/>.

14. Степанова О. Жінка з тарілкою, каскадний сквер та Волго-Донський канал: Якими були фонтани Єлисаветграда-Кіровограда // Дозор : інтернет-видання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dozor.kr.ua/post/-zhinka-z-tarilkoyu-kaskadnij-skver-ta-volgo-donskij-kanal-yakimi-buli-fontani-elisavetgrada-kirovograda-foto-2619.html/>.

15. Фонтани Єлисаветграда – Кіровограда – Кропивницького : альбом-атлас / автор-укладач О.Е. Жосан. – Кропивницький : Ексклюзив-систем, 2018 – 140 с. – (Серія «Міський архітектурний ландшафт»).

16. Юрко С.Г. З історії заснування Кіровоградського водогону / С.Г. Юрко // Українські вісті. – 1942. – № 19 (7 березня). – С. 3.

Відомості про автора:

Жосан Олександр Едуардович, кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри педагогіки, психології і корекційної освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», м. Кропивницький.